

Галина ВАСИЛЬКЕВИЧ

© 2004

СПЕЦИФІКА ЮРІЇВСЬКИХ ПІСЕНЬ ЯК ЦИКЛУ ВЕСНЯНОЇ ПОЕЗІЇ

Проблема жанрової специфіки юріївських пісень не висвітлена у науці. Цей пласт календарно-обрядової поезії майже недосліджений. Тому постає потреба наукових студій щодо особливостей жанрово-поетичної структури цього циклу.

Юріївська пісня – самобутнє явище уснословесної культури, що змушує дещо по-іншому глянути на жанрову систему усної словесності. У будь-якому синхронному зрізі річний цикл календарно-обрядових пісень представляв собою єдину систему, у якій жанрові межі були досить відносні. Така специфіка календарних пісень пояснює проникнення мотивів і навіть словесних формул з юріївських пісень в інші календарно-пісенні жанри.

Явище вільного переходу мотивів з одного жанру в інший привернуло увагу багатьох учених. На відкритість структури календарних пісень вказував М.Костомаров. М.Гоголь у листі до М.Максимовича пропонує вивчати усі календарно-обрядові пісні не ізольовано, а як єдиний комплекс пісень.

Явище міжжанрової дифузії зауважив Ф.Колесса, який застерігав, що західноєвропейські мірки літературної класифікації не можуть бути досконалими для уснословесного мистецтва[5;159]. Відносність жанрових рамок обумовлена не лише усністю побутування та відкритістю пісенних структур, завдяки чому пісенні мотиви мають здатність трансформуватися в інші жанри. Проблема жанрової ідентифікації юріївської пісні пов'язана із розбіжністю наукової класифікації з, так би мовити, народною диференціацією календарно-пісенних жанрів. Народне бачення пісень календарно-річного кола, в основі якого лежить принцип посезонного виконання, представляє 4 цикли пісень – “весна”, “літо”, “осінь”, “зима” (кожен з трьох перших мав свій мотив). Саме народна класифікація дозволяє збагнути специфіку юріївської пісні.

Склався стереотип, що юріївські пісні є приурочені до свята Юрія. Проте, за свідченнями виконавців, більшість “юріївок” були позбавлені вузько календарної приуроченості і виконувалися упродовж весни. А в день Юрія співали “різні” весняні пісні – “Перепілонька”, “Воротар” тощо. “Прив'язування” юріївського пісенного репертуару виключно до дня свята було б помилковим. Адже навіть у християнський період юріївська обрядовість відзначалася “часовою лабільністю”, а елементи обряду з пісенним супроводом у зв'язку з несприятливими природними явищами могли зміщуватися, наприклад, на Зелені свята[4;41].

Таким чином, юріївська пісня – аж ніяк не жанровий новотвір доби християнства, у ній проглядаються мотиви значно архаїчніші. Ця поезія має дохристиянські корені: так само, як уламок весняного обрядового комплексу з ідеєю пошанування Х-божества пристав до свята Юрія, так само лиш незначна частка пісень весняно-новорічного репертуару, що пройшла цензуру з боку духовенства, умовно закріпилася за цим днем. Весняно-новорічні доміанти юріївського свята дозволяють припустити, що пра-

юріївська обрядовість знаменувала початок нового календарного року, а її пісенний репертуар міг виконуватися упродовж весни до літнього сонцестояння, адже ці календарні точки спеціально маркувалися за допомогою зеленої “кепки” чи ритуальних вогнів. Запровадження січневого літочислення реструктурувало жанрову систему календарно-обрядової пісенності, змістивши новорічну обрядовість та пісні у зимовий цикл. Це пояснює появу у колядках весняного колориту та наявність образу Юрія, який замінив Х-божество тепла, весни.

“Колядковий репертуар став збірником, архівом нашої поезії, в котрій тільки по спільності мотивів та по різним зверхнім прикметам, як, наприклад, віршовий ритм або рефрен, дослідник пізнає те, що належало до весняного, до купальського, до обжинкового циклу і що заціліло тут, в невеличких, розуміється, останках в фрагментах, включених до колядки, до щедрівки, то як заспів, то як епізод, та урятувалось тим чином від повної загибелі”[3;230]. Довгочасове співіснування жанрів весняного і зимового циклів у різдвяному комплексі призвело до переходу одного жанру в інший (юріївської пісні у колядку). Прикладом жанрової контамінації постає колядка з Ратнівського району, що на Волині.

У нашого пана, пана господаря,
Свят-вечір, свят
У нашого пана золота гора,
Свят-вечір, свят
Ой є на тих горах сади-виногради,
Свят-вечір, свят
Ой є у тих садах яровії птахи
Свят-вечір, свят
Ой дись узялися йа буйнії вітри
Свят-вечір, свят,
Сади поламали, пташки позлітали
Свят-вечір, свят
Ой йа зажурився сам пан господар
Свят-вечір, свят
Ой і не журися, пане господарє,
Свят-вечір, свят
Сади посаждаєм, пташки позволяєм
Свят-вечір, свят
Ой їдь, святий Юр’ю, ой де ж ти ходиш?
Свят-вечір, свят
Я по полі ходжу, людем жито роджу.

Свят-вечір, свят
Суди тобі Боже, пане господарє
Свят-вечір, свят
Житечка нажсти й у копи зложити
Свят-вечір, свят
У копи зложити та ще й повозити
Свят-вечір, свят
Ой а з колосочка – жита мисочка
Свят-вечір, свят
Ой а з снопочка – жита бочечка
Свят-вечір, свят
Суди ж тобі, Боже, пане господарю
Свят-вечір, свят
Пива наварити, сина оженити
Свят-вечір, свят
Горілки набрати, дочок замуж дати
Свят-вечір, свят
...Йа в діжці зихідно
Свят-вечір, свят
Йу печі як рожа господицька гожа [1;од.
зб. НІ №10]

Зміст колядки нетиповий. Фрагментальність у композиційній структурі свідчить про поєднання мотивів двох різних пісень – колядки та юріївської пісні. Окрім цього, колядка має особливу ритмічну форму (4+4), яка зустрічається рідко й властива щедрівкам. На думку музикознавців, первісно колядка мала саме форму 4+4 і лише згодом набула форми 5+5. Тож рідкісна для жанру колядки, проте вживана у веснянках складочислова форма 4+4 свідчить про архаїчність пісні та її приналежність до весняного репертуару. Можливо, перед нами колядка, яку виконували весняні “показники” з Кустом. Така гіпотеза напрошується при ознайомленні з юріївськими колядками південних слов’ян:

*Slava slava Jurjev-danu
bila dobra godinica
a rodilovino psenica*

*Navijesti nam blaga kisa
Oj veselo Jurjev dane
Na zelenu konicu*

veselo veselo koledo!

Veselo veselo koledo koledo! [8; 47]

Г.Шаповалова стверджує існування у східнослов'янській традиції “весняних коляд”, структурно подібних до зимових, що виконувалися на Юрія [6; 125]. Відомо, що під час весняних обходів хат з Кустом виконувалися пісні, які, можливо, первісно були весняно-новорічним колячковим репертуаром. Якщо в українській традиції юріївська колядка встигла “розчинитися” у зимовому репертуарі, то у західних слов'ян вона перебуває на межі зникнення: у Хорватії в XIX–XX ст. було зафіксовано лише 23 колядки [7; 118]. Міжжанрова дифузія обумовлена певними історичними факторами та наплатуваннями. Одним із вагомих чинників впливу на жанрову систему усної словесності стало запровадження християнства. Рухома Паска з попереднім постом, що перебував “в повнім контрасті з весняною радістю”, сприяла зміщенню весняних обрядів та пісень на великодній тиждень і Зелені свята, що призвело до жанрового взаємопроникнення юріївських пісень і веснянок [3; 194].

Вражає, що юріївська пісня, яка супроводжувала еротично-ритуальне качання на житі (ритуал творення життя), яка виконувалася у час весняного буйноцвіття, коли “вічний і непереможний Ерос запанував над іншими елементами життя”, видається скупю на еротичні мотиви. Проте є еротичні пісні весняної амплітуди, які не вписуються у класичну жанрологію. Їх мажорні та еротичні настрої, мотиви любові і парування, що перегукуються з головною життєстверджуючою ідеєю юріївського свята, дозволяють припустити, що це ще один масив юріївського пісенного циклу, якому були притаманні жарт, насмішка, залицяння.

Я. Головацький у листі до Й. Бодяньського серед “найкращих цвітів нашого піснетворення” виділяє “царинні, обхідні” пісні, які називає “красними піснями” [2; 80]. Але ж на Юрія також обходили поля. Тож як співвіднести жанри юріївської пісні і царинної? Адже їх об'єднують спільні мотиви обходу поля, зародження Богом збіжжя тощо:

У процесі еволюції обрядові пісні, приурочені до праюріївського ритуалу весняного новоріччя, зазнали значних змін. Юріївська пісня – це одиниця сучасної жанрової системи. Приурочені до свята пісні, що вдалося зафіксувати фольклористам уже в процесі реструктуризації, представляють собою частково відлілі пісенні уламки, що пройшовши цензуру духівництва, будучи, так би мовити, “канонізованими”, залишилися у репертуарі святкової церемонії. Жанр юріївської пісні “розмитий”. Юріївські пісні – це лише невеликий цикл колись цілісного весняного пісенного комплексу, що включав еротичні пісні (так звані “сороміцькі”), обхідні-царинні (“красні”) та обхідні, з якими обходили хати. Внаслідок об'єктивних причин ритуальні пісні, втративши обрядово-супроводжувальну функцію, мігрували в інші календарно-обрядові жанри (колядки, обжинкові), у родинно-обрядові (весільні), “розчинилися” серед веснянок (“Ой ти соловецько, ранняя пташка”), модифікувалися у весняні ігрові пісні. Християнський календар формально звужив діапазон функціонування обряду весняного новоріччя до одного дня, патроном якого став св. Юрій, і відповідно за юріївськими піснями закріпилося вузьке значення календарно-обрядових пісень, приурочених до свята Юрія.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів ПНДДЛМЕ при ВДМІ ім. М. Лисенка.
2. Возняк М. З романтичного періоду фольклорних зайнять Якова Головацького//М. Возняк У століття “Зорі” М. Шашкевича (1834–1934). Нові розшуки про діяльність його гуртка. – Л.: Богословське наукове товариство. – 1935.
3. Грушевський М. Історія української літератури. В 6т. – К.: Либідь, 1993. –Т.1.
4. Кирчів Р. Релікти юріївської обрядовості в українських Карпатах//Народна творчість та етнографія, 1985. –№2.

5. Колесса Ф. Українська усна словесність. – Л.: Накладом фонду “Учітеся, брати, мої”, 1938.
6. Шаповалова Г. Егорьев цикл весенних календарных обрядов у славян // Фольклор и этнография. Обряды и обрядовый фольклор. – Л., 1979.
7. Kumer Z. Jurjevske kolednice v Beli krajini // Etnoloska tribina. – Zagreb, 1986. – S. 117-125.
8. Milcetic I. Koleda u juznih slavena // Zbornik za slavena. – Zagreb, 1917. – Kniga XXII.